

ONDŘEJ
PODAVKA

ZDENĚK BRTRNICKÝ
Z VALDŠTEJNA

Učený šlechtic
a jeho deník z cest

Zdeněk Brtrnický z Valdštejna

VYŠEHRAD

PŘEDMLUVA

O Zdeňku Brtnickém z Valdštejna (1582–1623) jsem se poprvé dozvěděl za svých univerzitních studií historie, na jaře roku 2009 na přednášce Martina Holého věnované vzdělání české a moravské šlechty v době předbělohorské. V této souvislosti se M. Holý, můj budoucí školitel, zmínil rovněž o Valdštejnově podrobném, dosud nevydaném latinsky psaném deníku. Do této doby se datují mé první nesmělé úvahy o tom, že bych tento dosud nevydaný a málo vytěžený pramen v budoucnu mohl zpracovat. Naplnění došly o několik let později v mé disertační práci, již jsem nazval *Zdeňk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*. Ta kromě Valdštejnovy biografie obsahovala také edici přibližně třetiny textu deníku. Práci jsem odevzdal v září roku 2016 a letos v únoru ji obhájil. Publikace, již držíte v rukou, je tedy prvním jejím knižním výstupem; druhým by v horizontu několika let měla být edice a překlad celého deníku.

Předkládaný životopis Zdeňka Brtnického z Valdštejna se svojí strukturou a celkovým pojetím poněkud odlišuje od většiny knih tohoto žánru. Do značné míry totiž rezignuje na chronologicky strukturovaný výklad. Tento postup byl do značné míry vynucen skutečností, že prameny osvětlující Valdštejnův život jsou dochovány velmi nerovnoměrně v čase a že velká část jich dokumentuje převážně jeho studijní léta. Naopak poměrně málo zdrojů se zachovalo pro druhou polovinu života Zdeňka Brtnického od jeho návratu ze studií roku 1602 a převzetí zděděných statků přes poměrně dlouhé období, kdy Valdštejn nezastával žádný úřad a do politického dění prakticky nepromlouval, po poslední léta jeho života, kdy se stal direktorem a komorníkem Fridricha Falckého za stavovského povstání a po jeho potlačení byl zatčen a uvržen do vězení, kde nakonec zemřel.

Bylo proto potřeba zvolit takový koncept, aby práce nebyla pouze – zjednodušeně řečeno – popisem „sedmi let života jednoho člověka“, ale

skutečnou biografii, pojednávající o Valdštejnově osobnosti v širším kontextu, která by zároveň byla příspěvkem k obecnějším tématům. Proto za dvojicí kapitol věnovaných Valdštejnově rodině, jeho dětství a průběhu jeho studií následuje šest kapitol, zaměřených na jednotlivé dílčí aspekty jeho života a jeho osobnosti tak, jak na ně dochované prameny umožňují nahlédnout. Závěrečné kapitoly jsou věnovány druhé polovině života Zdeňka Brtnického a jeho tragickému konci.

Za cenné a podnětné rady a doporučení včetně kritických připomínek děkuji vedoucímu mé disertační práce, doc. Martinovi Holému, a oběma oponentům práce, prof. Jaroslavu Pánkovi a dr. Aleně Bočkové. Za další užitečná upozornění a rady děkuji dr. Jiřímu Justovi, Mgr. Stanislavu Petrovi a dr. Martinu Svatošovi. Dále náleží můj dík dr. Jiřímu Benešovi a opět dr. Svatošovi z Kabinetu pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR, kde jsem během doktorského studia začal pracovat, za velkorysý prostor, který mi poskytli pro psaní této publikace. Českému historickému ústavu v Římě děkuji za umožnění badatelského pobytu, díky němuž jsem měl možnost pracovat s autografem Valdštejnova deníku, uloženého ve Vatikánské knihovně. Za ochotu a vstřícnost děkuji zaměstnancům Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu Jihlava, olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě, Vědecké knihovny v Olomouci a Vatikánské knihovny. V neposlední řadě děkuji svým přátelům, z nichž si mé poděkování zaslouhují především František Iša, Sára Vybíralová a Magda Králová, již náleží zvláštní dík za pročetí a pečlivou korekturu celého rukopisu původní disertace a pomoc s výběrem obrazového doprovodu.

* * *

Není-li uvedeno jinak, pocházejí veškeré překlady latinských pramenů ode mě. V poznámkovém aparátu cituji z Valdštejnova deníku podle autografu a rovněž foliaci uvádím podle tohoto rukopisu. Podle ní je možné vyhledávat také v opisu deníku, který je dostupnější, v němž opisovač vyznačoval pomocí poznámek na okraji původní foliaci. Vzhledem k četnosti odkazů na deník na něj odkazuji zkráceně jako na *Diarium* a v závorce doplňuji datum zápisu,¹ pokud je nezmiňuji v hlavním textu. Zkráceně odkazuji i na Valdštejnův památník jako na *Stambuch*² a na jeho rozlučkovou řeč

¹ Např. *Diarium*, f. 30v (6., resp. 16. března 1598).

² Např. *Stambuch*, s. 28.

z roku 1595 jako na *Valedictio*.³ Pokud jsou záznamy některých deníků datovány jak podle juliánského, tak podle gregoriánského kalendáře, uvádím v hlavním textu pouze datum podle kalendáře gregoriánského. V poznámkovém aparátu ale vždy uvádím takovou dataci, jaká se nachází na příslušném místě v prameni.

V Praze 20. března 2017

³ Např. *Valedictio*, s. [11].

Společenské kontakty a vazby

Pro mladé šlechtice cestující za vzděláním byla jedním z významných přínosů jejich cest i možnost navázat kontakty se zahraničními učiteli i příslušníky evropské šlechty. Je přitom možné konstatovat, že zejména kontakty s učeným prostředím máme doloženy především pro nekatolické šlechtice,¹ jímž byl i Valdštejn, to však může být dáno i skutečností, že české země byly v této době ještě převážně nekatolické. Platí však, že nejlepší možnost navázat množství kontaktů měli mladí šlechtici právě v době svých studií v cizině.

Důležitou otázkou Valdštejnova zapojení do sítě kontaktů a vazeb lze zodpovědět pouze částečně. Díky jeho deníku a památníku je možné zjistit, s kým a v některých případech také jak často se setkával a při jakých příležitostech. Tento výzkum ovšem komplikuje skutečnost, že tyto osoby jsou v deníku uváděny pouze příjmením.² Svého vychovatele Ropala dokonce vůbec neuvádí jménem, až do návratu na Moravu je pro něj pouze „pr(a)efectus“. Kromě identifikace Valdštejnových známých je velmi obtížné také zjištění charakteru jeho vztahu k jednotlivým osobám. V deníku se k této otázce přímo nevyjadřuje a korespondence, která by ji rovněž mohla pomoci zodpovědět, se dochovala jen ve velmi omezené míře.

Jestliže by z výkladu v předchozích kapitolách vyzníval Zdeněk Brtnický jako jednostranně intelektuálně zaměřený mladík nezajímající se o společenský život, jednalo by se o zkrácený obraz, který by měla

¹ M. HOLÝ, *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. století*, s. 33.

² Jednou z výjimek je Karel st. ze Žerotína, uváděný často jako „d. Carolus“, a další Žerotínové, s nimiž se Valdštejn stýkal po návratu na Moravu a jež potřeboval odlišit jménem – kromě Karla také Jan Diviš a Kašpar.

napravit tato kapitola. Valdštejnův deník svědčí o tom, že jeho pisatel měl také sociální život, a dokládá jeho účast na společenských událostech. Je však pravda, že zejména z prvních měsíců roku 1597 je takovýchto záznamů poměrně málo a přibývají teprve postupně. Zdá se tedy, že Valdštejn buď nejprve nepovažoval za potřebné poznamenávat si, s kým se stýkal, nebo že mu ve Štrasburku určitou dobu trvalo vztahy s vrstevníky navázat. Pro druhou možnost hovoří frekvence záznamů v jeho památníku zapsaných ve Štrasburku, které začal získávat (s výjimkou dvojice zápisů z 15. září 1596)³ až od dubna 1597. Rovněž si lze v deníku všimnout záznamů ve znění „Exivi foras animi causa“ (větu lze nejlépe přeložit asi volněji: „Vyšel jsem ven kvůli [občerstvení] myslí.“), jichž se v deníku nachází (s drobnými obměnami) pro první polovinu roku 1597 celkem jedenáct, zatímco pro celý zbytek jeho pobytu v zahraničí pouhých osm a po návratu na Moravu dalších šest. Větu lze vykládat v tom smyslu, že se na procházku vydal sám, bez společníka nebo cíle někoho navštívit, ale i jako potřebu odůvodnit si, proč část dne nevěnoval studiu. Od července 1597 již Valdštejn zaznamenává procházky po městě bez tohoto zdůvodnění slovy: „(Ex)ivi spatiatum“, nebo „Expatiatio“, tedy „šel jsem se (ven) projít“, resp. „procházka“, často s uvedením jmen těch, s nimiž se šel projít.

Během dlouhodobějších pobytů na jednom místě se Zdeněk Brtnický účastnil rovněž vyjížděk do okolí, např. do Oberkirchu a odtud do Sauerbrunnu⁴ poblíž Štrasburku nebo do opatství Hory Olivetské nedaleko Sieny.⁵ Kromě procházek po městě a vyjížděk do okolí využíval Valdštejn pro mimoškolní kontakt s okolním světem i další příležitosti. Pominu-li návštěvu kostela, která jistě měla pro něj i vedlejší význam v podobě kontaktu s lidmi, bylo jimi především stolování, ať už se Valdštejn ocital v roli hosta, nebo hostitele. Pro obojí je v deníku velké množství dokladů, některé již z doby před jeho odjezdem do Štrasburku.

Jak je i pro další pisatele deníků nejen doby předbělohorské typické, nebyla důvodem pro záznam o hostině konzumace samotná, ale to, že se jednalo o možnost navazování a upevňování kontaktů a vazeb. Uvádějí proto pouze, s kým stolovali a zda byli pozvanými, či hostiteli.⁶

³ *Stammbuch*, s. 90. Tři záznamy z roku 1597 nejsou blíže datovány, *tamtéž*, s. 41, 42, 94.

⁴ *Diarium*, f. 22v (28. srpna, resp. 7. září 1597).

⁵ *Diarium*, f. 266r (15. července 1601).

⁶ Záznamy tohoto typu jsou v deníkové literatuře 16. a 17. století českých zemí naprosto běžným jevem a v některých deníkových souborech jsou dominantním

S podrobným výčtem hostů si Valdštejn dával záležet především u hostin na rozloučenou. Např. v červnu 1599 uspořádal před svým odjezdem ze Štrasburku hned dvě, z nichž první se 21. června zúčastnilo 36 osob a druhé o tři dny později deset hostů, z nichž většina dorazila i na hostinu předchozí.⁷ Dne 5. března 1600 se jeho hostiny na rozloučenou před odjezdem z Orléansu zúčastnili 24 lidí.⁸ Vždy se jednalo především o studující mladé šlechtice, jejich vychovatele a dále vyučující nebo jiné osoby spjaté s univerzitou. O tom, co jedli, si do svých deníků jejich držitelé psali pouze vzácně, především jednalo-li se o mimořádně honosnou hostinu nebo neobvyklý pokrm.⁹ Jak jsem uvedl v předchozí kapitole, ani Valdštejn nebyl výjimkou. Rovněž bylo společné stolování možností dozvědět se řadu zajímavých informací a postupem času stále více také příležitostí k výměně názorů. Ani o tom, co bylo předmětem hovoru, se však Zdeněk Brtnický svému deníku nesvěřoval a obvykle tak v této době nečinili ani další pisatelé deníků.¹⁰

Další události, jichž se Valdštejn účastnil, byly křtiny. Nebýval zde však pouze pasivním přihlížejícím – 30. července 1596, tedy během krátké doby strávené na Moravě před svým odjezdem do Štrasburku, „vzvedl z posvátného pramene Kateřinu, dceru pana Jiřího Volfa Křineckého“.¹¹ O pět dnů později se Zdeněk Brtnický stal kmotrem na křtinách Jindřicha Seidenmelzera.¹² A 31. října, tedy již ve Štrasburku, se ocitl v této roli v krátké době potřetí, tentokrát na křtinách stejnojmenného synka zmíněného Zikmunda Rotha, v jehož konviktu Valdštejn tehdy bydlel.¹³

typem záznamů, připomenu zde alespoň deníky Adama ml. z Valdštejna, (M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*), a Kryštofa ml. Popela z Lobkovic (L. TŮMOVÁ, *Svět Kryštofa Popela mladšího z Lobkovic optikou jeho deníků*). K této otázce viz P. MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky*, s. 112–113.

⁷ *Diarium*, f. 48r-v a na okraji strany (11. a 14., resp. 21. a 24. června 1599), viz O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 327–328.

⁸ *Diarium*, f. 81r, viz O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 331–332.

⁹ M. KOLDINSKÁ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna*, s. 126, pozn. 20. V tomto směru poněkud vybočuje především deník Šimona Proxena ze Sudetu. O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 202.

¹⁰ Otevřenější byl při psaní svého deníku opět Šimon Proxenus ze Sudetu. O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 202–203.

¹¹ „Suscepi ex sacro fonte Katharinam, filiam domini Georgii Wolfgangi Krzineczkii.“ *Diarium*, f. 7v (20., resp. 30. července 1596).

¹² *Tamtéž* (25. července, resp. 4. srpna 1596).

¹³ „Die Iovis 21. vel 31. Octobris. suscepi ex sacro fonte Sigismundum filium Rothi hospitit.“ *Diarium*, f. 8r.

Zdeněk Brtnický se rovněž účastnil i svateb. Na několik z nich byl pozván, když již byl zpět na Moravě, nemohl chybět např. na svatebním obřadu Polyxeny z Rožmberka a Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic 23. listopadu 1603. Avšak několika oddavek se zúčastnil i dříve ve Štrasburku a 27. října 1598 se mu dostalo cti přivést nevěstu Margarethu Brandin do kostela.¹⁴ Několik zmínek máme i o Valdštejnově účasti na pohřbech. Zúčastnil se např. posledního rozloučení s nejmenovaným pánem z Kolovrat v Padově,¹⁵ nebo pohřbu dcery Arnošta Zahrádeckého ze Zahrádek v Krhově¹⁶ a matky Jana Diviše ze Žerotína Magdalény Slavatové, rozené z Chlumu a Košumberka, 8. dubna 1603.

Skutečnost, že Valdštejn nebyl účastníkem pouze obřadů spojených s významnými nebo jemu známými lidmi, dosvědčují např. křtiny „Ondřeje, syna jakéhosi Dania [?]“,¹⁷ svatby „nějakého krejčího“, na níž setrval až do druhého dne,¹⁸ a „nějakého kloboučníka“¹⁹ nebo pohřeb „jakéhosi německého uroence Assenburga“.²⁰

Nejen o svatbách se Valdštejn účastnil tanečních zábav, které se někdy protáhly až do ranních hodin, např. 7. a 9. února 1599.²¹ Ve Štrasburku si o tom psal do deníku vždy francouzsky, poznámka „Danse“ se zde objevuje 16 ×. Jak jsem již uvedl výše, věnoval se Valdštejn intenzivně tanci během studií v Orléansu a v Itálii. Plesy a bály pochopitelně navštěvoval i po návratu na Moravu, v deníku je opět zaznamenává cizojazyčně (celkem 13 ×), francouzsky („Danse“) nebo italsky („il ballo“, „la giostra“). Rovněž zde nacházíme několik zpráv o tom, že hrál karty, např. se štrasburským administrátorem a pozdějším knížetem krnovským Janem Jiřím Braniborským²² nebo se svojí babičkou Alenou Berkovou na Novém Veselí (rozenou Meziříčskou z Lomnice).²³

¹⁴ *Diarium*, f. 40r (17., resp. 27. října 1598).

¹⁵ Kolovrat podle tohoto záznamu zemřel o dva dny dříve. „Vesperi sepulturae mandari vidimus Baronem Bohemum de Kolowrat, qui biduo ante repentina morte fuerat extinctus notu.“ *Diarium*, f. 239v (3. prosince 1600).

¹⁶ *Diarium*, f. 326r (29. července 1602).

¹⁷ *Diarium*, f. 22v (28. srpna, resp. 7. září 1597).

¹⁸ *Diarium*, f. 20v (11., resp. 21. července 1597).

¹⁹ *Diarium*, f. 47r (22. května, resp. 1. června 1599), viz O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 326.

²⁰ *Diarium*, f. 79v (21. února 1600), viz O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 330.

²¹ *Diarium*, f. 44r (28. a 30. ledna, resp. 7. a 9. února 1599).

²² *Diarium*, f. 18r (1., resp. 11. května 1597).

²³ *Diarium*, f. 341v (2. března 1603).

Patrně nejoblíbenějším způsobem trávení volného času, který sloužil také k navazování a utužování kontaktů, byl lov. Ve Valdštejnově deníku jsou však zmínky o něm až k období po návratu na Moravu počínaje srpnem 1602 (celkem 13 ×).

Účast na křtech, svatbách, plesech a pohřbech k společenskému životu raně novověkých šlechticů neodmyslitelně patřila a rovněž lov byl jejich zcela obvyklou aktivitou. Z těchto skutečností a z dosavadního výkladu vyplývá, že Valdštejnův sociální život byl pro mladého šlechtice doby předbělohorské poměrně typický (byť je možné, že kontakty navazoval poněkud pomaleji) a že se neúčastnil společenských událostí o nic méně, než bylo běžné.

* * *

Pro poznání Valdštejnovy sítě kontaktů se vedle deníku ukazuje jako velmi cenný pramen jeho památník. Zvláště příznivá je situace pro období od roku 1596 do května 1600, které je dobře podchyceno oběma prameny. Jejich srovnání však ukazuje limity obou textů. Památník eviduje pouze, s kým se Valdštejn setkal, nikoli již jak často a při jakých příležitostech a zda byl s dotyčnými v kontaktu i nadále poté, co neměli možnost stýkat se osobně. To je možné částečně zjistit díky deníku. Ten je ale podrobnější až od poloviny roku 1599, kdy Zdeněk Brtnický opouští Štrasburk. Navíc u něj narážíme na zmíněný problém, že do něj Valdštejn poznamenával jména osob často pouze pod příjmením, což znesnadňuje a někdy i znemožňuje jejich přesnou identifikaci. Pro oba prameny platí, že jsou v nich zaznamenány pouze některé osoby, s nimiž se Valdštejn seznámil.

Existence památníku však není jediný důvod, proč níže uvádím především příklady z doby do roku 1600. V katolické Itálii, kde Valdštejn pobýval od konce tohoto roku, totiž nenavazoval tolik vztahů jako předtím zejména ve Štrasburku, ale také ve Francii nebo ve Švýcarech.

Na základě studia obou pramenů lze rozlišit několik skupin osob, s nimiž se Valdštejn za svých studií stýkal. Jedná se samozřejmě o pomocné dělení a některé osoby je možné zařadit do více skupin, pro zpřehlednění výkladu je však použiji.

Do první skupiny jsem zařadil Valdštejnovy vrstevníky z řad jeho spolužáků. Vesměs se jedná o mladé šlechtice. Jména některých máme doložena již od roku 1591 díky záznamům v jeho památníku. Ze 14 záznamů z tohoto roku je plných 12 od jeho spolužáků, studentů velkomeziříčského gymnázia.²⁴ O rok později, kdy již Valdštejn dlel v Bransouzách, se mu

zapsali dva mladí šlechtici, Kryštof Hedviger²⁵ a Václav ml. Morkovský ze Zástřizl († 1613), doložený v pozdějších letech na studiích v Basileji a Ženevě.²⁶

Jak jsem se již zmínil výše, setkal se Valdštejn během svých studií v Jihlavě opět s Borboniem. Ten byl tehdy vychovatelem v této době asi desetiletého Jana z Vartemberka na Napajedlích, s nímž předtím pobýval ve Znojmě (do jara 1593).²⁷ Jako další spolustolovníky vedle Valdštejna jmenuje Borbonius dále bratry Pavla Volkarta a Veikharda z Auersperku, Jindřicha Zahrádeckého ze Zahrádek,²⁸ Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl na Buchlově (1582–1614) a pochopitelně Ropala, kterého uvádí jako jejich preceptora („eorundem praeceptor“).²⁹ Dne 1. března 1594 se Borbonius i Vartemberk zapsali Zdeňkovi Brtnickému do památníku,³⁰ načež oba opustili Jihlavu a po pěti měsících pobytu na Napajedlích se odebrali společně do slezského Břehu, kde již tou dobou dlel i Ropal s Valdštejnem a ostatními svými svěřenci.³¹

Matrika břežské školy se nedochovala, ale jména některých dalších spolužáků Zdeňka Brtnického nám prozrazují záznamy z jeho památníku, např. jeho vzdálených příbuzných, bratrů Jana Kryštofa z Valdštejna (1577–1616)³² a Bartoloměje z Valdštejna (1580–1617).³³

²⁴ O. PODAVKA, *Zdeňk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 209–210, TÝŽ, *Památník Zdeňka Brtnického z Valdštejna z let 1591–1600*, s. 116–118.

²⁵ *Stammbuch*, s. 95.

²⁶ *Stammbuch*, s. 76; o něm viz O. ODLOŽILÍK, *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, s. 44–47; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, V, s. 564–565; M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 227, 289, pozn. 1441, a 371, pozn. 1850.

²⁷ Předtím byli v listopadu roku 1590 Morkovský a Vartemberk připojeni k Ladislavu Velenovi ze Žerotína a měsíc nato s ním odcestovali do Vídně, viz Žerotínovy deníkové záznamy k této době: *Bibliotheca apostolica Vaticana, Bibliotheca Reginae Latinae*, n. 613, f. 9r-v (25. listopadu a 20., resp. 30. prosince 1590).

²⁸ Také Jindřich Zahrádecký si vedl svůj památník (1597–1606, *Christian Weise Bibliothek Zittau*, B 143), který jsem však neměl k dispozici.

²⁹ M. DVOŘÁK (ed.), *Dva denníky dra. Matiaše Borbonia z Borbenheimu*, s. 101–102; G. GELLNER, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*, s. 10; M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 127–128, 227; TÝŽ, *Ve službách šlechty*, s. 60, 139, 276.

³⁰ *Stammbuch*, s. 96, 111.

³¹ V Břehu Borbonius s Vartemberkem setrvali do podzimu 1595 a poté od dubna 1596 do května 1597 společně pobývali v Basileji.

³² *Stammbuch*, s. 112 (9. července 1594).

³³ *Stammbuch*, s. 113 (23. dubna 1596). Dále viz O. PODAVKA, *Zdeňk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 211, TÝŽ, *Památník Zdeňka Brtnického z Valdštejna z let 1591–1600*, s. 120–121.

Borbonius s Vartemberkem opustili Břeh na podzim 1595 a vrátili se do Napajedel kvůli přípravě Vartemberkovy kavalírské cesty, jejímž cílem byla i v jeho případě Basilej. Rovněž bylo rozhodnuto o tom, že ji spolu s Vartemberkem absolvuje i Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl. A tak nalezneme ve Valdštejnově památníku Prakšického záznam z 9. ledna 1596, vytvořený nepochybně krátce před jeho odjezdem z Břehu. S Vartemberkem Valdštejn udržoval kontakt zřejmě i určitou dobu poté – Borbonius ve svém deníku zaznamenal k 21. září 1596, že obdrželi dopis Zdeňka Brtnického Vartemberkovi, na nějž obratem odpověděli a Borbonius Valdštejnovi poslal exemplář svých tezí.³⁴ V jeho deníku se nachází záznam z 30. dubna 1597: „Napsal jsem dopis Vartemberkovi.“³⁵ (Dopis doručil čtyři dny poté Hynek z Náchoda.)³⁶ Je to však jediný záznam s takovouto informací.

Během Valdštejnova návratu z Břehu mu věnoval svůj záznam Karel ml. ze Žerotína, který se s Valdštejnem znovu setkal ve Štrasburku.³⁷ Několik vrstevníků se Zdeňkovi Brtnickému do památníku zapsalo i během tří měsíců strávených na Moravě po jeho návratu z Břehu.³⁸ Cestou do Štrasburku získal Valdštejn zápis do památníku od Jana Václava Vencelíka z Vrchovišť na Žirovnici a Třešti (1582–1606).³⁹ Ve Valdštejnově deníku se jméno „Wenczelik“ objevuje hned několikrát, avšak většinou se jedná o Zikmunda Matyáše Vencelíka, který spolu se Zdeňkem Brtnickým studoval v Sieně. Dne 4. listopadu 1602 od něj Valdštejn, tou dobou pobývajícím na Brtnici, dostal dopis z Itálie.⁴⁰ Tehdy do Vencelíkova návratu z Itálie zbývalo jen několik měsíců – 24. března 1603 již Zdeňka Brtnického navštívil na Brtnici.⁴¹ Zda byl Valdštejn v kontaktu také s Janem Václavem Vencelíkem, není zřejmé, na dalších místech uvádí pouze příjmení. Lze se však domnívat, že pokud by potřeboval odlišit jednotlivé členy rodu, patrně by křestní jméno uvedl, jako to činil v pří-

³⁴ M. DVOŘÁK (ed.), *Dva denníky dra. Matjáše Borbonia z Borbenheimu*, s. 54.

³⁵ „Scripsi literas Wartembergico.“ *Diarium*, f. 17v (20., resp. 30. dubna 1597).

³⁶ M. DVOŘÁK (ed.), *Dva denníky dra. Matjáše Borbonia z Borbenheimu*, s. 72.

³⁷ Srov. s. X.

³⁸ O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 212, TÝŽ, *Památník Zdeňka Brtnického z Valdštejna z let 1591–1600*, s. 123.

³⁹ *Stambuch*, s. 59 (20. srpna 1596). Záznam neobsahuje určení místa, ale toho dne se přesouval právě z Třešti, která Vencelíkovým patřila, přes Počátky do Jindřichova Hradce. *Diarium*, f. 8v, viz O. PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna a jeho deník z let 1597–1603*, s. 318.

⁴⁰ *Diarium*, f. 332r.

⁴¹ *Diarium*, f. 343v.

OBSAH

Předmluva /7

Rodina Zdeňka Brtnického z Valdštejna /11

Prvních dvacet let života /20

Valdštejnova studia /41

Intelektuální zájmy /64

Městské prostředí a krajina v zrcadle Valdštejnova deníku /81

 Celkové popisy měst

 a okolní krajiny /87

 Hrady, paláce, chrámy /101

 Umělecká díla a jiné drahocenné předměty /120

 Zahrady a přírodní krásy /131

 Události ve městě /133

Každodennost na cestách /139

Společenské kontakty a vazby /164

Vztah k náboženství /190

Navazování kontaktů po návratu a hledání partnerky /199

Správa zděděného majetku /214

Epilog: Závěr života a Valdštejn pohledem historiků /225

Závěr /231

Seznam pramenů a literatury /235

Seznam vyobrazení /244

Summary /247

Rejstřík jmenný /249

Rejstřík místní /258

ONDŘEJ PODAVKA
ZDENĚK BRTNICKÝ
Z VALDŠTEJNA

Učený šlechtic
a jeho deník z cest

VELKÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN

svazek 25.

Edici řídí Filip Outrata

Obálku a grafickou úpravu

navrhla Michaela Blažejová

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

v Praze roku 2017 jako svou 1725. publikaci

Vydání první. AA 15,38.

Stran 280 (text 272, bar. příl. 8)

Rejstříky sestavil Ondřej Podavka

Odpovědný redaktor Filip Outrata

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-900-1